

УДК 76.03/.09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-1-5>**Світлана БОРИСОВА,***orcid.org/0000-0003-0610-644X*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри дизайну

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(Старобільськ, Луганська область, Україна) svitlana.borysova@gmail.com**ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АДВЕНТ-КАЛЕНДАРЯ ЯК ОБ'ЄКТУ ДИЗАЙНУ**

У статті схарактеризовано особливості адвент-календарів, які зумовлені культурними і релігійними традиціями. Адвент-календар розглядається як форма організації родинної культурної дозвілєвої діяльності, що зародилася в німецькомовному середовищі. Обрядово-звичаєва сфера – це ті прикмети й ознаки, за якими характеризується спільнота в сучасному й історичному минулому. Функціонування і виникнення родинних традицій та звичаїв є показником духовного і фізичного життя спільноти у світовому просторі. Адвент-календар може слугувати класичним прикладом єдності візуальної комунікації між представниками християнського світу. Візуалізація християнських цінностей сприяла прищепленню дітям загальнолюдських чеснот. Адвент-календар був своєрідною формою об'єднання родини і спілкування під час діяльностей, що пов'язані з християнськими цінностями.

Розвиток суспільства послідовно й невідворотно супроводжується удосконаленням мови візуального мислення. Вплив мови візуального мислення, формування нових змістів, трансформації сталих образів зумовлюють зміни у всіх видах мистецтва. Графічний дизайн не є виключенням з глобальної тенденції зміщення естетичних орієнтирів і традицій. Проектно-художня діяльність як особлива форма естетичного й творчого мислення, метою якої є візуалізація інформації, необхідна для наступного масового поширення інформації за допомогою кіномистецтва, телебачення, поліграфії, створення окремих графічних елементів для предметного середовища, промислових виробів або для індивідуального споживання. Звернення до історії адвент-календаря як об'єкту дизайну зумовлене не лише необхідністю відтворення цілісної картини розвитку візуального і змістового навантаження адвент-календарів, а й доцільністю визначення закономірностей їх проектування та найбільш поширених графічних образів. Адже проектування адвент-календаря має враховувати не тільки реалізацію первісної функції відліку часу, але й сучасні реалії (характеристики цільової аудиторії, стереотипні візуальні уявлення, символічне навантаження кольорів, пануючі графічні стилі).

Ключові слова: адвент-календар, дизайн, візуалізація інформації, друкарська продукція, родинні традиції.

Svitlana BORYSOVA,*orcid.org/0000-0003-0610-644X*

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Design

Luhansk Taras Shevchenko National University

(Starobilsk, Luhansk region, Ukraine) svitlana.borysova@gmail.com**DEFINITION OF ADVENT CALENDAR FEATURES AS A DESIGN OBJECT**

The article describes the features of Advent calendars, which are due to cultural and religious traditions. Advent calendar is considered as a form of organization of family cultural leisure activities, which originated in the German-speaking environment. The ceremonial sphere is the signs and characteristics that characterize the community in the present and in the historical past. The functioning and creation of family traditions and customs is an indicator of the spiritual and physical life of the community in the universe. The Advent calendar can be considered a classic example of the unity of visual communication between members of Christendom. Visualization of Christian values helped to instill in children universal virtues. The Advent calendar was a form of family reunion and fellowship in activities related to Christian values.

The development of society is consistently and inevitably accompanied by the improvement of the language of visual thinking. The influence of the language of visual thinking, the formation of new meanings, the transformation of permanent images cause changes in all kinds of art. Graphic design is no exception to the global trend of shifting aesthetic landmarks and traditions. Project-artistic activity as a special form of aesthetic and creative thinking, the purpose of which is the visualization of information, is necessary for the subsequent mass dissemination of information through cinema, television, printing, creating separate graphic elements for the subject environment, industrial products or individual consumption. The appeal to the history of Advent calendars as an object of design is due not only to the need to reproduce a holistic picture of the development of visual and semantic load of Advent calendars, but also the expediency of determining the

patterns of their design and the most common graphic images. After all, the design of the Advent calendar should take into account not only the implementation of the original function of counting time, but also modern realities (characteristics of the target audience, stereotypical visual representations, symbolic loading of colors, dominant graphic styles).

Key words: advent calendar, design, information visualization, printed products, family traditions.

Постановка проблеми. З поняттям календар суспільство знайомо давно, принаймні декілька тисяч років. Зміст поняття «календар» може суттєво відрізнитися залежно від контексту, в якому він використовується. Календарем вважається система відліку відносно довгих часових проміжків (починаючи від доби), залежних від астрономічних явищ: зміни пори року, зміни фаз місяця тощо. Календар, як друковане видання, є довідковим виданням з послідовним переліком днів, тижнів, місяців певного року, доповнений різноманітною інформацією.

З позиції філософії календар – це культурно обґрунтований спосіб орієнтації суспільства в часі (система обчислення великих проміжків часу), який у різних культурних системах має свої завдання і є формою зв'язку людського суспільства з космічним універсумом (Календар, 2007). Суспільство потребує оволодіння абсолютно точним часом для синхронізації багатьох дискретних процесів, які повинні здійснюватися в той же самий час. Початкові календарі були пов'язані з солярно-добовим циклом (схід і захід сонця), землеробські культури доповнили організацію календаря сезонно-аграрним циклом.

Адвент-календар є специфічною формою організації обчислення певного часового проміжку, початково мав суто релігійний характер і передбачав відлік часу до одного з найбільших християнських свят – Різдва Христова. Через вивчення характеристик адвент-календарів як об'єкту художнього проектування, через вивчення традиції очікування Різдва як складника загальноєвропейської культури, через висвітлення особливостей адвент-календаря як одного з елементів європейської християнської культури, що розглядається у її національному та конфесійному розмаїтті, ми можемо по-справжньому оцінити значення адвент-календаря у формуванні і збереженні християнської культурної традиції Європи і з'ясувати його потенціал як об'єкту дизайну.

Актуальність позначеної теми, яка полягає у вивченні та систематизації інформації щодо адвент-календарів, зумовлена відсутністю теоретичного доробку з означеного питання.

Аналіз досліджень. Адвент-календар вважається культурним феноменом, що зародився в середовищі німецькомовної спільноти. Адвент-

календар або різдвяний календар (німецькою Adventskalender або Weihnachtskalender, в Австрії Adventkalender, чеською adventní kalendář, в Нідерландах adventskalender, англійською Advent calendar, французькою calendrier de l'Avent) – це спеціальний календар лютеранської традиції, який показує час, що залишається до Різдва.

Адвент-календар, що базується на зворотному відліку часу, пов'язується зі святом Різдва Христова, але хронологічно є набагато більш пізнім винаходом. Власне, Адвент (від лат. adventus – пришествя) – назва передріздвяного періоду, прийнятого в середовищі християн Католицької церкви і деяких протестантських деномінацій (наприклад, у лютеран). Адвент починається у неділю, яка припадає між 27 листопада і 3 грудня, і включає в себе чотири тижні, безпосередньо перед Різдом Христовим (Морозов, 2012). Адвент завершується 24 грудня після заходу сонця, що є початком Різдва для багатьох християн.

Мета статті – визначити особливості адвент-календаря як об'єкту дизайну.

Виклад основного матеріалу. Вважається, що адвент-календар зародився впродовж XIX століття в німецькомовному середовищі (оскільки час є абстрактним значенням, і дітям це особливо важко зрозуміти, батьки почали придумувати різні способи, щоб проілюструвати час, що залишився до пришествия з метою підкреслення особливості атмосфери свята). Але є відомості про те, що скандинавські країни можуть претендувати на першість у створенні адвент-календаря – julkalender – через застосування в лютеранських церквах у 1700-х роках поступового запалювання свічки до 24 грудня (свічку ділили на 24 сегменти і дозволялося спалювати сегмент за сегментом протягом 24 днів) (The History of, 2015).

У сучасних реаліях ми можемо віднести адвент-календарі XIX століття до hand-made продукції. Вони могли мати вигляд маленької ялинки (з основою з дерев'яної рами) – «деревом пришествия», де на щодень висіли маленькі прапори або зірки, прикрашені віршами Біблії, до яких могли додаватися свічки, які запалювалися щодня. Або низки ілюстрацій з різдвяними темами, розвішаних на стінах, вікнах. Інша варіація полягала в тому, що батьки робили 24 лінії крейдою – неділі були позначені більш довгими або кольоровими штрихами – на дверях шафи або дверних рамах

(Advent, 2014). Дітям дозволялося витирати один штрих щодня.

Також виготовлялися «небесні сходи», кожен день знаменувався пересуванням на одну сходинку, ілюструючи концепцію, що на Різдво Бог спускається на Землю. Або так звані «різдвяні годинники» з круглим обличчям, розділеним на 12 або 24 сегменти (вони прикрашалися текстами пісень або біблійними віршами), на яких руками можна було пересувати стрілки кожного дня на один крок (Gajek, 1989). З кінця XIX століття згадки про саморобні адвент-календарі знаходяться і в художній літературі. Наприклад, у романі “Buddenbrooks: Verfall einer Familie» («Будденброки. Занепад однієї родини») Томаса Манна описаний домашній календар, який зробила няня Іда для Ганно – склеєний з паперу перекидний календар, на останній сторінці якого було намальовано ялинку (Манн, 1973).

Така практика щоденного відліку днів, що наближали до свята, прижилася в суспільстві, це призвело до створення першого відомого ручного, дерев'яного, адвент-календаря 1851 року, який став проміжною ланкою між саморобними домашніми адвент-календарями і виготовленими в типографії календарями сучасного типу (The History and, 2018). Щодо першості у створенні останніх досі ведуться суперечки, тому найчастіше пишуть не дату і видавця, а період – ранні 1900-ті роки. Загалом у різних джерелах виокремлюють щонайменше три дати створення першого друкованого адвент-календаря.

Перша – 1902 рік, коли в Гамбурзі видавцем євангельського книжкового магазину Фрідріхом Тюмплером (Friedrich Tümpeler) були виготовлені перші друковані «Різдвяні годинники» (“Weihnachtsuhr” коштували 50 пфенігів) (Fleske, 2018).

Друга – 1904 рік, пов'язана з появою різдвяного календаря «На землі дитини Христа» (Im Lande des Christkinds) в газеті “Stuttgarter Zeitung”. Це був додаток до газети, він складався з двох друкованих частин: одна сторінка мала 24 зображення для вирізання, а також картонну сторінку, на якій знаходилися 24 скриньки-прямокутника з віршами (акцентуємо увагу на тому, що цей календар ще не мав відкритих віконць). Дітям було дозволено щодня вирізати картинку і наклеювати її. Автором ідеї цього адвент-календаря став Gerhard Lang, якого можна вважати батьком сучасних друкованих адвент-календарів. Надихнув його на це саморобний календар, який для нього в дитинстві створила мама – це була звичайна коробочка з 24 “Wibeles” – швабського типу меренги. Ця ідея була реально реа-

лізована Річардом Ернстом Кеплером (Richard Ernst Kepler), який видрукував цей адвент-календар у F. Reichholds Lithographischer Kunstanstalt у Мюнхені. В деяких джерелах ця дата зміщена на 1908 рік і пов'язується з подальшим розвитком Герардом Лангом ідей адвент-календаря (History of, 2015), але дослідження останнього часу доводять, що точна дата – 1904 рік (розробка 1903 року).

Третя дата – 1920 рік, коли у Мюнхені компанією “Reinhold & Lang” (співвласником якої став Герард Ланг) був виданий перший у світі адвент-календар з віконцями, що відкриваються – “Christkindleins Haus”, ілюстрації до якого були виконані художницею Dora Baum (Selvgjort, 2018). Він належить до групи різдвяних календарів під назвою Nikolaus Calendar, тому що мав 19 подвійних віконць-дверцят, перші за номером 6 (їх починали відкривати з 6 грудня, з дня шанування Святого Миколая – «попередника» сучасного Санта Клауса). Саме Святий Миколай з подарунковим мішком ховався за верхніми подвійними віконцями-дверцятами в цьому календарі. Отже, друкований адвент-календар більше 100 років тому став способом вимірювання днів до Різдва Христового, щоб продемонструвати час, що залишився дітям на очікування, та створити відповідну святую атмосферу й підвищити радість очікування святкування Різдва.

Під час Другої світової війни у Німеччині випуск адвент-календарів було припинено. Офіційно це пояснювалося гострим дефіцитом паперу. Ми схильні підтримати думку істориків, які пояснюють такий стан речей ідеологічним протистоянням (нацисти церкву, особливо католицьку, лише терпіли). Але вже у 1946 році вийшов перший післявоєнний адвент-календар. У 50-ті роки XX століття під час економічного підйому у Західній Німеччині різдвяні календарі стали товаром масового попиту.

Важливим є те, що з плином часу відбулися зміни як у цільовій аудиторії адвент-календарів, так і в способі відзначання кожного окремого дня відліку. Ці зміни великою мірою вплинули й на дизайн адвент-календарів. У ранніх 1950-х роках з'явився один з найпоширеніших сьогодні вид адвент-календарів, за дверима яких сховані шматочки шоколаду або цукерки. Їх появу часто асоціюють з компанією Sellmar-Verlag і її засновником Richard Sellmar зі Штутгарту, де подібні адвент-календарі випускаються й до нинішнього часу (Adventskalender, 2020).

У другій половині XX століття традиція використання адвент-календарів поширилася не тільки

у європейських країнах, а й перекинулася у США, де стала другою за популярністю традицією після різдвяної ялинки. Власне, тут адвент-календар отримав альтернативні варіанти наповнення: від іграшок до косметичних засобів, від чаю до алкогольних напоїв, від парфумів до книжок, від свічок до ювелірних виробів.

Можна виділити також нематеріальні адвент-календарі (Allen, 2010), такі як The Advent Calendar for Web Geeks – він надавав частку WEB-дизайну кожного дня адвент-календаря (24 ways, 2018), або Hubble Space Telescope Advent Calendar, де кожного дня адвент-календаря Alan Taylor, головний фото-редактор The Atlantic, презентував світлини з космічного телескопа Хаббл (Taylor, 2017). Прикладом нематеріального адвент-календаря, який в собі поєднав дух очікування Різдва, християнські цінності й сучасний дизайн, став Injustice Advent Calendar, за яким благодійні організації організували на добрі справи людей заради покращення світу (Injustice, 2020). Подібні календарі є дотичними до нашого дослідження через грамотне застосування засобів дизайну і наочно підтверджують висновок, що на сучасний момент цільова аудиторія адвент-календарів змінилася. Не можна з упевненістю стверджувати, що адвент-календарі наразі розраховані тільки на дітей, і що «справжній» адвент-календар має містити лише рядки з різдвяної історії за картонним віконцем та, можливо, шматочки солодошів чи шоколаду.

Припускаємо, що виробники різноманітних товарів і їх маркетологи прорахували, що доросла людина, не менше, ніж дитина, бажає відчувати позитивні емоції в очікуванні свята, відповідно, «дорослі» адвент-календарі також є і будуть затребувані, тому їх варто проектувати і презентувати потенційним покупцям. Ця думка підтверджується проведеними дослідженнями, поданими на британському The Telegraph, згідно з якими з 2010 року приріст продажів адвент-календарів складає 150% на рік, значною мірою завдяки зростанню творчості креаторів та цікавим дизайнерським рішенням адвент-календарів. Tesco також подав відомості, що зростання продажу адвент-календарів у їх мережі складає до 40% щороку (Wallop, 2010). Ці дані є тим більш цікавими, якщо їх співвіднести з дослідженнями різдвяних витрат у європейських країнах. Так, з'ясовано, що сім'ї Британії намагаються оптимізувати повсякденні витрати, але готові платити, хто менше (за друковані адвент-кален-

дарі, календарі з цукерками), а хто й набагато більше (високим попитом користуються адвент-календарі цінового діапазону 50-95 фунтів, меншим – адвент-календарі преміум сегменту ціною у 200-375 фунтів) для створення особливої святкової атмосфери, навіть якщо це суттєво впливає на бюджет підготовки до свята.

Висновки. В процесі проектування адвент-календаря як календаря зворотного відліку часу через зверненість до різної аудиторії (за віком, статтю, інтересами), різних культурних традицій (незаперечним фактом є те, що сучасними адвент-календарями користуються різні люди, незалежно від релігійної приналежності) одним із перших завдань має бути визначення кількості днів, на які він має бути розрахованим. З'ясовано, що в більшості адвент-календарів відлік починається з 1 грудня і розраховані вони на 25 дверей. Менша за чисельністю група адвент-календарів обіймає адвент тиждень і мають 28 дверей. Найдовший за часом використання є сучасний календар з лялькою «Барбі», який має 32 двері (для часового проміжку з 1 грудня до 1 січня). Але існує ще досить велика кількість варіацій використаного часового проміжку, що може бути завданням окремого дослідження.

Наповнення і загальний вигляд адвент-календарів суттєво змінилися з часом. Адвент-календарі XIX століття мали переважно християнське спрямування і були орієнтовані на відлік часу до Різдва без особливого додаткового матеріального стимулу і виготовлялися вручну. Адвент-календарі першої половини XX століття відрізняються використанням образів і подій релігійного спрямування із застосуванням сучасних тому часу можливостей поліграфічних підприємств, поступово зміщуючи змістовий акцент до більш світських зображень.

З другої половини XX століття на виробництво адвент-календарів впливає поступова зміна цільової аудиторії: відбувається переорієнтується з виключно дитячої на більш широкую, з досить великою часткою дорослої аудиторії. Тому адвент-календарі поступово стають більш різноманітними як за наповненням, так і за художнім рішенням. В останнє десятиліття цей процес не сповільняється (кожна людина прагне відчувати позитивні емоції в очікуванні свята, тим більше на тлі сучасних глобальних проблем), а отже, попит на адвент-календарі збережеться, проте буде вимагати нових візуальних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Календар. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Kalendar> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Морозов К. Адвент – час приготування до Різдва. URL: https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/holidays_and_customs/26203/ (дата звернення: 06.02.2021).
3. The History of the Advent Calendar. URL: <https://www.saxoprint.co.uk/blog/history-advent-calendar> (дата звернення: 06.02.2021).
4. Advent Calendar Origin & History. URL: <http://www.my-adventcalendar.com/origin--history.html> (дата звернення: 11.06.2020).
5. Gajek E. Adventskalender: von den Anfängen bis zur Gegenwart. München : Süddeutscher Verlag, 1989. 136 p.
6. Манн Т. Будденброки / пер. Є. Поповича. Київ : Дніпро, 1973. 590 с.
7. The History and Tradition of Advent Calendars. URL: <https://www.candystore.com/blog/holidays/the-history-and-tradition-of-advent-calendars/> (дата звернення: 11.06.2020).
8. Fleske M. Kalender hat nicht immer 24 Türchen. URL: <https://www.volksstimme.de/lokal/genthin/geschichte-kalender-hat-nicht-immer-24-tuerchen/20181223/> (дата звернення: 06.02.2021).
9. History of Advent Calendar. Advent Calendars from 1945 – until now. URL: <https://sellmer-verlag.de/history.htm> (дата звернення: 06.02.2021).
10. Selvgjort er velgjort. URL: <http://blog.dengambleby.dk/julehistorier/tag/christkindleins-haus/> (дата звернення: 06.02.2021).
11. Adventskalender – Vorfriede im Advent. URL: <https://sellmer-verlag.de/> (дата звернення: 06.02.2021).
12. Allen S. A Brief History of Advent Calendars. URL: <http://mentalfloss.com/article/26522/brief-history-advent-calendars/> (дата звернення: 06.02.2021).
13. 24 Ways to Impress Your Friends. URL: <https://24ways.org/> (дата звернення: 06.02.2021).
14. Taylor A. 2017 Hubble Space Telescope Advent Calendar. URL: <https://www.theatlantic.com/photo/2017/12/2017-hubble-space-telescope-advent-calendar/547232/> (дата звернення: 06.02.2021).
15. The Injustice Advent Calendar. 24 Days to Change the World. URL: <https://traidcraftexchange.org/injustice-advent-calendar/> (дата звернення: 06.02.2021).
16. Wallop H. Advent Calendar Sales Boom. URL: <https://www.telegraph.co.uk/topics/christmas/8173180/Advent-calendar-sales-boom.html> (дата звернення: 06.02.2021).

REFERENCES

1. Kalendar [Calendar] (2007). URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Kalendar> (accessed 06 February 2021). [in Ukrainian].
2. Morozov K. Advent – chas prygotuvannya do Rizdva. [Advent – Time to prepare for Christmas] (2012). URL: https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/holidays_and_customs/26203/ (accessed 06 February 2021). [in Ukrainian].
3. The History of the Advent Calendar (2015). URL: <https://www.saxoprint.co.uk/blog/history-advent-calendar> (accessed 06 February 2021).
4. Advent Calendar Origin & History (2014). URL: <http://www.my-adventcalendar.com/origin--history.html> (accessed 11 June 2020).
5. Gajek E. (1989) Adventskalender: von den Anfängen bis zur Gegenwart. München : Süddeutscher Verlag. 136 p.
6. Mann T. (1973) Buddenbroky [Buddenbrooks]. Kyiv : Dnipro. 590 p. [in Ukrainian].
7. The History and Tradition of Advent Calendars (2018). URL: <https://www.candystore.com/blog/holidays/the-history-and-tradition-of-advent-calendars/> (accessed 11 June 2020).
8. Fleske M. Kalender hat nicht immer 24 Türchen (2018). URL: <https://www.volksstimme.de/lokal/genthin/geschichte-kalender-hat-nicht-immer-24-tuerchen/20181223/> (accessed 06 February 2021).
9. History of Advent Calendar. Advent Calendars from 1945 – until now (2015). URL: <https://sellmer-verlag.de/history.htm> (accessed 06 February 2021).
10. Selvgjort er velgjort (2018). URL: <http://blog.dengambleby.dk/julehistorier/tag/christkindleins-haus/> (accessed 06 February 2021).
11. Adventskalender – Vorfriede im Advent (2020). URL: <https://sellmer-verlag.de/> (accessed 06 February 2021).
12. Allen S. A Brief History of Advent Calendars (2010). URL: <http://mentalfloss.com/article/26522/brief-history-advent-calendars/> (accessed 06 February 2021).
13. 24 Ways to Impress Your Friends (2018). URL: <https://24ways.org/> (accessed 06 February 2021).
14. Taylor A. 2017 Hubble Space Telescope Advent Calendar (2017). URL: <https://www.theatlantic.com/photo/2017/12/2017-hubble-space-telescope-advent-calendar/547232/> (accessed 06 February 2021).
15. The Injustice Advent Calendar. 24 Days to Change the World (2020). URL: <https://traidcraftexchange.org/injustice-advent-calendar/> (accessed 06 February 2021).
16. Wallop H. Advent Calendar Sales Boom (2010). URL: <https://www.telegraph.co.uk/topics/christmas/8173180/Advent-calendar-sales-boom.html> (accessed 06 February 2021).